

²⁷ Супруненко В. Народини: Витоки нації; символи, вірування, звичаї та побут українців. — С. 56.

²⁸ Фонди ІМФЕ, Ф. І (дод.), од. зб. 320. — Арк. 57. Зап. невідомий збирач (місцевість не вказана) у 1928 р.

²⁹ Ортинський І. Покрова соборної України // НТЕ. — 1996. — № 5—6. — С. 46.

ГРАВЮРА “ПОКРОВ БОГОРОДИЦІ”

*Ілюстрація до однієї з перших книг,
надрукованих у Києві*

Гравюра “Покров Богородиці” є однією з ілюстрацій “Анфологіону” 1619 року. “Анфологіон” (збірник святкових служб за весь рік) — це одне з перших, розкішно оформлених, фундаментальних видань друкарні Києво-Печерського монастиря, незадовго перед тим заснованої архимандритом Єлисеєм Плетенецьким. Ця ілюстрація є яскравим свідченням розгортання в українській художній культурі процесів трансформації традиційної іконографії і стилістики, пов'язаних з утвердженням ідей ренесансно-барокової естетики.

На рубежі XII—XIII ст. ікони “Покрови” зустрічаються в Галицько-Волинському князівстві. У XV ст. на Закарпатті з'являється композиція західноєвропейського походження “Мадонна Милосердя”, у що незабаром асимілюється українцями як “Покрова”. Одночасно в іконописі існувала й паралельна володимирозудальська редакція цього сюжету.

В українському мистецтві XVII та XVIII ст. відбувається оригінальний синтез західноєвропейського іконографічного взірця “Покрови” та його поствізантійського аналогу. В результаті виникає тип так званих “Козацьких Покров”, що стрімко еволюціонують у напрямі історичного та портретного жанрів. Простір храму, де відбувається чудо Покрови, описане в житті Андрія Юродивого, поступово стає схожим на пишний інтер'єр палацу і заповнюється портретними фігурами гетьманів, ієрархів української церкви, козацької старшини. Ілюстрація “Анфологіону” є однією з початкових ланок цієї іконографічної еволюції в українському мистецтві XVII ст. Треба, однак, зазначити, що, назважаючи на взаємозв'язки між графікою та живописом, вони усе ж розвивалися різними шляхами. Зокрема, тема “Покрови” в книжній гравюрі, на відміну від чуттєво-просторового й репрезентаційного трактування її у живопису, інтерпретується дедалі алегоричніше й семантично ускладнено, згідно з характерним для епохи прагненням до символічно-емблематичного осягнення світу.

“Покрова” “Анфологіону” 1619 року загалом зберігає слов'яно-візантійську композиційну схему, за винятком підкресленої декоративності архітектурних елементів, введення профільного зображення людини, збільшення кількості фігур. В стилістиці цієї ілюстрації відчутний вплив гравюр венеціанських кирилических друків з притаманними їм графічній мові прозорістю та лаконізмом.

Візантійська легенда про чудесне з'явлення у Влахернському храмі Богородиці стає основою для образотворчого втілення найбільш високих духовних поривань українського суспільства, ідеалу соборності, божого заступництва та гармонії світу. В XVII столітті і аж до нашого часу свято Покрови Богородиці сприймається як глибоко національне, а пов'язані з ним зображення насичуються актуальним патріотичним змістом. Дія легенди переноситься у народній свідомості під склепіння Успенського собору Печерської лаври, підкреслюючи значення Києва як загальноукраїнського і загальнослов'янського культурно-релігійного центру.

Київ

Олексій ОВЧАРЕНКО

Пояснення до ілюстрації на 2 стор. обкладинки.